

Тетяна Зорочкіна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Педагогічний процес як система протікає в школі, класі, на окремому уроці тощо. Кожна з таких систем функціонує в певних зовнішніх, зокрема природно-географічних, суспільних, виробничих, культурних та внутрішніх умовах, якими для школи є матеріально-технічні, морально-психологічні, санітарно-гігієнічні та інші умови. Кожна з систем має власні складові. Компонентами системи, в якій протікає педагогічний процес, є педагоги, вихованці, умови виховання.

З'ясуємо складові педагогічного процесу. У виховній роботі педагог ставить перед собою мету виховання. Для того, щоб її досягти, він конкретизує свої дії, тобто визначає завдання; для реалізації завдань застосовує відповідні педагогічні засоби. Якщо при цьому достатньо враховуються закономірні зв'язки й умови, то між педагогом і вихованцями встановлюється співробітництво, педагог викликає й організовує активну діяльність учнів, спрямовану на засвоєння людського досвіду, домагається певного прогресу в індивідуальному розвитку відносно мети виховання, що потенціально виявлятиметься в результатах виховання.

До педагогічних засобів у широкому розумінні належать: зміст, що підлягає засвоєнню; методи й організаційні форми виховання, за допомогою яких педагог викликає активну діяльність вихованців, встановлює взаємозв'язки, організовує процес.

Дискусії навколо удосконалення форм організації навчального процесу в школі не затихають на сторінках педагогічної літератури. І це не випадково. Чіткого визначення в педагогічній науці понять «форма організації навчання» чи «організаційні форми навчання», як і поняття «форми навчальної роботи» як педагогічних категорій поки що немає. І.Ф. Харламов правий, констатує, що на жаль, ці поняття не мають в дидактиці чіткого визначення, і що більшість учених просто обходять це питання і обмежуються буденними уявленнями про сутність даної категорії [5].

Ретельний аналіз різних позицій у визначенні даних понять, свідчить про те, що більшість учених-педагогів дають цим поняттям занадто загальне визначення. І.Я. Лернер пише: «Організаційну форму навчання ми визначаємо як взаємодію вчителя і учнів. Що регулюється певним, заздалегідь встановленим режимом і порядком» [2, 223].

Організація навчання переслідує мету – забезпечити оптимальне функціонування процесу управління навчальною діяльністю з боку вчителя.

Наведемо приклад такої організації. Навчальне заняття починається з

читання учнями параграфу підручника під кутом зору якого-небудь завдання, виписування своїх запитань. Учитель у свою чергу збирає ці питання, класифікує, виділяє якість питань, їхню глибину, змістовність, встановлює їхній зв'язок з попередньою темою, іншими навчальними предметами, актуальними проблемами виробництва, економіки, культури, життя.

Після того, як кожен учень познайомився з новим матеріалом, уточнюються і розглядаються питання учнів. На них відповідають найбільш підготовлені школярі. Учитель у міру необхідності уточнює, доповнює відповіді учнів, відповідає на найважчі запитання, використовуючи найвідоміші йому методи і прийоми навчання. Потім починаються практичні заняття – вправи, розв'язування задач, лабораторні роботи. Тут учитель оцінює уже не тільки знання, але і вміння їх використовувати. При цьому він може залучати сильніших учнів на допомогу слабшим, створюючи творчі групи, розширюючи настільки необхідне в цьому віці ділове спілкування. За підсумками практичних робіт виставляються оцінки. Ті, що не впоралися із завданням, повторно працюють над матеріалом тієї теми, що вивчається в позаурочний час разом із учителем та сильними учнями.

На нашу думку, наведений приклад організації навчальної роботи означає що одна і та ж форма навчання (наприклад, урок) може мати різну модифікацію і структуру в залежності від завдань і методів навчальної роботи, організованої учителем. Про це впевнено свідчить історія розвитку організаційних форм навчання.

Ефективність процесу навчання багато в чому залежить від дій педагога – суб'єкта педагогічного процесу, який безпосередньо і багатогранно впливає на кожний його компонент. Завдання педагога полягає в тому, щоб формувати в учнів мотивацію, навички та вміння самовдосконалення, озброїти його ефективною методикою. Упоратися з цим дуже складним завданням може тільки справжній майстер своєї справи.

Психолого-педагогічні основи і складові майстерності педагога включає низку взаємозумовлених компонентів: орієнтовно-прогностична діяльність полягає в умінні педагога визначати конкретні цілі, зміст, методику виховної діяльності, передбачити її результати на основі знання рівня індивідуальної підготовленості окремих вихованців, злагожденості та згуртованості колективу.

Наслідком цієї діяльності є конструктивно-проектувальна, яка передбачає постійне вдосконалення педагогом методики проведення різних навчально-виховних заходів.

Від умілого планування навчально-виховної роботи і визначення оптимальних шляхів її реалізації, обґрунтованості конкретних заходів залежать перебіг педагогічного процесу та його конкретні результати. Практичне здійснення конкретних педагогічних заходів передбачає наявність у педагога навичок і вмінь їхнього проведення, ефективних педагогічних методик. Ця діяльність потребує досконалої педагогічної техніки. Діяльність

педагога, першою чергою, пов'язана з людським чинником і передбачає наявність комунікативно-стимулювального компонента. Для його ефективної реалізації вихователь повинен мати такі особистісні якості:

- бути людиною доброю і позитивно ставитись до кожного студента;
- вміти епатувати учням;
- бути оптимістом;
- бути творчою людиною;
- мати педагогічний такт тощо.

Аналітично-оцінковий напрям діяльності педагога, зміст якого полягає в аналізі як власних дій, так і дій учнів, виявленні їхніх позитивних сторін і недоліків.

Дослідницько-творчий – має пронизувати всі попередні види діяльності та своєчасно наповнювати їх змістом. Творчість педагога – це джерело його оптимізму, всебічного розвитку, гуманного мислення, оригінального проведення педагогічних заходів, їхнього постійного вдосконалення, тощо.

Слід також звернути увагу і на педагогічні функції педагога, вони є приписанням педагогові напрямів застосування професійних знань і вмінь. Звичайно, головним напрямом застосування педагогічних зусиль є навчання, освіта, виховання, розвиток і формування студентів. Відповідно, основною функцією педагога є управління процесами навчання, розвитку і формування особистості учня.

До основних якостей педагога відносять: цілепокладання, діагностування, прогнозування, планування, інформування, організація, оцінка і контроль, коригування. Але основна якість, якою має оволодіти педагог – це педагогічна майстерність, яка розуміється як найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що за відведений час педагог досягає оптимальних наслідків.

Зовні майстерність педагога – це вирішення різноманітних педагогічних завдань, успішна організація навчального процесу й отримання відповідних результатів, але її сутність полягає в певних професійних і особистісних якостях, які породжують цю діяльність і забезпечують її ефективність. Важливими професійними якостями педагога ми повинні визнати працелюбність, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, уміння поставити мету, вибрати шляхи її досягнення, організованість, наполегливість, систематичне і планомірне підвищення свого професійного рівня, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці.

Історія розвитку і становлення методів навчання дуже своєрідна. Учені – педагоги, спостерігаючи за процесом навчання в школі, звернули увагу на величезну різноманітність видів діяльності вчителів та учнів на уроці. Ці види діяльності вони і почали називати методами навчання. Наприклад, учитель пояснює новий матеріал – він використовує метод пояснення; учні самостійно вивчають матеріал – це метод самостійної роботи;

учень виконує практичні завдання – метод практичної роботи і т.д. Такий підхід до виділення методів навчання послужив приводом різним авторам виділяти різну кількість методів навчання та давати їм у край різноманітні назви. Та не дивлячись на різноманітні визначення, які дають цьому поняттю окремі дидакти та методисти, загальним є те, що більшість авторів схильні вважати метод навчання способом організації навчальної діяльності. У психолого-педагогічній літературі виділено чимало причин, які впливають на вибір методів навчання. На основі їхнього узагальнення виділяється шість загальних умов, які визначають вибір методу навчання:

- 1) закономірності та принципи навчання, які витікають з них;
- 2) зміст і методи певної науки взагалі та предмета теми зокрема;
- 3) цілі і завдання навчання;
- 4) навчальні можливості учнів (вікові, рівень підготовки, особливості класного колективу);
- 5) зовнішні умови (географічні, виробниче оточення);
- б) можливості вчителів (досвід, рівень підготовки, знання типових ситуацій процесу навчання) [1].

Структура уроку і організація навчальної роботи на ньому мають принципове значення в теорії і практиці сучасного уроку, оскільки в значній мірі визначають ефективність навчання, його результативність.

Які ж елементи і частини уроку вважаються структурними, а які ні? Єдиної думки з цього питання на сьогоднішній день у педагогічній науці немає. Одні схильні виділяти в якості елементів уроку те, що найбільш часто зустрічається в практиці – а саме: вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, контроль і оцінка знань учнів, домашнє завдання, узагальнення та систематизація знань тощо [3].

Інші – мету уроку, зміст навчального матеріалу, методи і прийоми навчання, способи організації навчальної діяльності. Не можна обмежити навчальний процес і вчителя однією постійною схемою уроку, тому що це нанесе збиток навчальному процесу в цілому. Він буде викликаний неврахованістю різновидності змісту, відповідних способів його засвоєння, методів навчання, мінливим чергуванням характеру навчального матеріалу.

Разом з тим, учені-педагоги єдині в тому, що структура уроку не може бути безликою, випадковою, що вона повинна відображати закономірності процесу навчання як явища дійсності, логіку процесу навчання; закономірності процесу засвоєння, логіку засвоєння нових знань як внутрішнього психологічного явища; закономірності самостійної розумової діяльності учня як способів його індивідуального пізнання, відображаючи логіку пізнавальної діяльності людини; логіку викладання; види діяльності учителя і учнів як зовнішні форми прояву сутності педагогічного процесу [4].

Виділення системоутворюючих факторів, соціально-педагогічних і тимчасових умов, структурних компонентів підкреслює складну внутрішню організацію школи як педагогічної системи. Розуміння того, що шко-

ла є складною відкритою системою, допомагає сконцентрувати увагу учителів, учнів на визначення цілей і способів досягнення результату, на створення умов належного функціонування педагогічного процесу, відбір змісту і використання різноманітних форм, методів і засобів навчально-виховної роботи. У цьому випадку управління педагогічною системою дозволяє зберегти її цілісність і одночасно змінювати, впливати на дію її окремих компонентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский Ю.К. Выбор методов обучения в средней школе. – М: Педагогика, 1981. – 176 с.
2. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики. Под ред. М.Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1982. – 2-е изд., перераб. и доп. – 319 с.
3. Зотов Ю.Б. Организация современного урока. Кн. для учителя / Под ред. Л.И. Пидкасистого. – М.: Просвещение, 1984. – 190 с.
4. Махмутов М.И. Современный урок. – М.: Педагогика, 1985. – 181 с.
5. Харламов И.Ф. Педагогика: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 1990. – 2-е изд., перераб. и доп. – С. 231–232.